

ในระบบการเมืองแบบราชาธิปไตย พระมหากษัตริย์มีใ้ทรงมีพระราชอำนาจทางการเมืองสูงสุดซึ่งที่ปรากฏตามทฤษฎี เนื่องจากปัญหาต่าง ๆ อาทิเช่น ปัญหาการบริหารราชการทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ปัญหาการคมนาคม และมีปัญหาการสืบราชสมบัติ เป็นอุปสรรคขัดขวางพระราชอำนาจมิให้แผ่ขยายไปไกลตลอดพระราชอาณาเขต ดังนั้นการพัฒนาการเมืองของประเทศควัพัฒนาส่วนใหญ่อิงมุ่งที่จะกำจัดอุปสรรคที่จำกัดพระราชอำนาจดังกล่าวให้หมดสิ้นไป เพื่อที่จะรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางให้มากที่สุดเป็นประการสำคัญ การพัฒนาการเมืองในสมัยรัชกาลที่ 5 ก็เกิดจากปัญหาดังกล่าวมานี้ ประกอบกับอิทธิพลทางการเมืองของประเทศตะวันตกที่คุกคามอูรรอบคาน การพัฒนาการเมืองในสมัยนั้นจึงมีวัตถุประสงค์ในอันที่จะสร้างความแข็งแกร่งให้กับประเทศชาติโดยการรวบรวมพระราชอำนาจที่กระจัดกระจายอยู่เข้ามาสู่สถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางนี้ทำให้พระมหากษัตริย์ซึ่งอยู่ในฐานะเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงสามารถดำเนินการสร้างชาติและปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย อันเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันการรุกรานจากประเทศตะวันตกได้อย่างเต็มที่ ควบคู่ผลดังกล่าวมา การพัฒนาการเมืองในสมัยรัชกาลที่ 5 จึงอยู่ในขั้นพื้นฐาน คือการสร้างชาติและการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย ใ้แก่การจัดระบบบริหารใหม่ และการเลิกไพร่เลิกทาส แต่มิได้ขยายไปถึงระดับที่สูงกว่าใ้แก่การสร้างสถาบันทางการเมืองที่มีความเป็นอิสระ (SUB-SYSTEM AUTONOMY) และการที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง (POLITICAL PARTICIPATION) แต่ประการใด กล่าวอีกนัยหนึ่ง การพัฒนาการเมืองในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นการสร้างบูรณการแห่งชาติ (NATIONAL INTEGRATION) อันเป็นความจำเป็นประการแรกในการพัฒนาการเมืองของประเทศค่อพัฒนา บูรณการแห่งชาติเป็นการปฏิรูปพื้นฐานที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาการเมืองในระดับต่อไป

บรรณการแห่งชาติโคแอกการสวางประ เทศโค เป็นโคแปนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
 ึ่งก็คือการสวางความรู้สึกในความเป็น "ชาติ" รวมกันนั่นเอง การสวางชาติจะเกิดขึ้นโค
 กคือเมื่อมีการรวมอำนาจมาอยู่ที่ศูนย์กลาง และการปรับปรุงประเทศจะเป็นไปโคกคือเมื่อ
 รัฐบาลกลางสามารถจัดเก็บภาษีอากรและภาษีต่าง ๆ อย่างทั่วถึง นโยบายทั้งสองประการ
 ประสพผลสำเร็จในการปฏิรูปการปกครองประเทศโดยการเปลี่ยนแปลงการปกครองส่วน
 ภูมิภาคเสียใหม่จากระบบ "กินเมือง" เป็นแบบ "มณฑลเทศาภิบาล" ซึ่งทำให้รัฐบาลกลาง
 สามารถลดอำนาจส่วนท้องถิ่นโค และจัดเก็บภาษีอากรโคตลอดทั่วประเทศ ผลจากการ
 รวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางนี้ทำให้ประเทศไทยเวลานั้นสามารถจัดการปกครองประเทศโคมีระเบียบ
 และมีประสิทธิภาพมากขึ้น และทำให้รัฐบาลกลางมีรายได้มากขึ้น บรรณการแห่งชาติเกิดขึ้น
 ในลักษณะที่ว่า รัฐบาลกลางมีอำนาจปกครองบังคับบัญชาส่วนภูมิภาคโคเกิดชาติทั่วประเทศ
 เพราะถือว่าทุกส่วนของพระราชอาณาจักรมีฐานะ เทาเทียมกัน ไม่มีฐานะ เป็นเมืองประเทศราช
 เหมือนแต่ก่อน รัฐบาลกลางสามารถรักษาความสงบเรียบร้อยและทำนุบำรุงส่วนภูมิภาคโค
 เทาเทียมกับส่วนกลาง และสามารถป้องกันภัยอันตรายที่จะบัง เกิดขึ้นจากภายนอกโคอย่างเต็มที่
 และทันต่อเหตุการณ์ ซึ่งการสร้างสรรค์การณ์เช่นนี้โคเกิดขึ้นยอม เป็นการสร้าง ภูมิคุ้มกันการ
 แทรกแซงจากภายนอก และป้องกันการแยกตัวออกจากการปกครองของรัฐบาลกลางในเวลานั้น
 โคเป็นอย่างดี จึงจะ เห็นโคจากการที่รัฐบาลกลางสามารถแก้ปัญหาภายในปี พ.ศ. 2445
 โคเหมาะ สมกับสถานการณ์ คือการใช้กำลัง เข้าปราบปรามกบฏทางภาคอีสาน และใช้นโยบาย
 ทางการเมือง เขาคัดลดยาเสพติดทางภาคโค ในขณะที่เดียวกัน การพัฒนาบ้านอื่น ๆ ในยุค
 นั้นโคแอกการปฏิรูปการคลัง การเลิกระบบไพร่ การขยายการศึกษาสมัยใหม่ รวมทั้งการพัฒนา
 เส้นทางคมนาคม การสื่อสารก็เป็นการช่วยขยายความเจริญไปยัง ส่วนท้องถิ่น อันเป็นการขอลด
 ช่องว่างระหว่างส่วนภูมิภาคกับส่วนกลางโคมีความรู้สึกผูกพันโคใกล้ชิดกันยิ่งขึ้น ซึ่งหมายถึงวาเป็น
 การสร้างความรู้สึกของคนในท้องถิ่นต่าง ๆ ในความเป็นชาติร่วมกันอย่างผสมกลมกลืนกันยิ่งขึ้น

การพัฒนาการ เมือง เพื่อนำไปสู่การ สร้างชาติจำเป็นที่จะ ต้องประกอบด้วยประชาชน ที่เป็นอิสระ มีสิทธิ เสรีภาพและความรู้ความสามารถที่พอ มีฉันทะแล้วของ วาง ระหวางชนชั้นสูง และชนชั้นต่ำจะยิ่งห่าง ไถลกันออกไป นโยบายการ สร้างชาติก็อาจจะ ไม่บรรลุผลสำเร็จได้ การ เลิกระบบไพร่ นอกจากจะมีผลใน ความมนุษยธรรม เพราะ เป็นการ สร้างความเป็นธรรมแก่ สังคมแล้ว ยัง เป็นลักษณะ สำคัญของการ พัฒนาการ เมือง ก็คือหลักความ เสมอภาค (EQUALITY) เพราะ เป็นการยอมรับสิทธิ เสรีภาพแก่ชนชั้นพื้นฐานของ มนุษย์อัน เป็นบรรทัดฐานแรกที่จะ นำไปสู่การ มีสิทธิ เท่าเทียมกัน ในระบอบ ประชาธิปไตย ในโอกาสต่อไป การ เลิกระบบไพร่ เป็นการ สร้าง สังคมใหม่ทันสมัยที่มีลักษณะ เป็นสังคมเปิด คือ เปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ ได้มีโอกาส เข้ารับราชการ โดยถือหลักความสามารถ (ACHIEVEMENT) ซึ่งบุคคลรุ่นใหม่ เหล่านี้โดยเฉพาะ อย่างยิ่งผู้ที่ได้รับการ ศึกษาจากต่างประเทศ ย่อม นำความ เปลี่ยนแปลง กลับมาสู่ สังคมและวง ราชการไทย สมดัง เจตนารมณ์ของ ผู้นำทางการ เมือง ในยุคนั้น แต่ เนื่องจากการ เปลี่ยนแปลง ทาง สังคมมีความ คล่องตัว ในการ รับความ เจริญก้าวหน้า ที่ เกิดจาก เทคนิควิทยาการ สมัยใหม่ ซึ่งมีความ เจริญก้าวหน้า ที่รวดเร็ว ไกล่ไกลกว่า การ เปลี่ยนแปลง ทาง การ เมือง ดังนั้น ความ เจริญก้าวหน้า ทาง สังคม ที่เกิดขึ้น อัน เนื่อง มาจากการ ปลดปล่อยไพร่ จึง เป็น อันตราย ต่อระบบ การ เมือง แบบ ราชาธิปไตย ที่ ชาติ การ พัฒนา ต่อ เนื่อง ในโอกาสต่อไป

ในกระบวนการ พัฒนาการ เมือง ในสมัยรัชกาลที่ 5 จำเป็นอย่างยิ่งที่จะ ต้องมีการ แบ่งงานของ โครงสร้างต่าง ๆ เพื่อให้ทำหน้าที่ อันแน่ชัด เฉพาะลงไป (FUNCTIONAL SPECIFICATION) ทั้งนี้เนื่องจาก โครงสร้างทางการ เมือง แต่เดิม ไม่มีการ แบ่งงานของ โครงสร้างต่าง ๆ เพื่อให้ทำหน้าที่ อันแน่ชัด เฉพาะลงไป บุคคลคน หนึ่งหรือสถาบัน หนึ่งอาจจะ ทำหน้าที่ หลาย ๆ อย่าง ทำให้ การ บริหารราชการ เกิดผล เสียหาย ควบคู่ ประการ ทั้งปวง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การ เงิน ทำให้ การ เงิน ร่วไหล เพราะ ไม่มีหน่วยงาน รับผิดชอบ การ เงินของ ประเทศ อย่าง แท้จริง การ ปฏิรูป การ ปกครอง ครั้ง ใหญ่ โดยการ จัดตั้ง กระทรวง แบบ ใหม่ขึ้น 12 กระทรวง ในปี พ.ศ. 2435 เป็นการ แบ่ง แยกหน้าที่ การงาน ในหน่วยงานต่าง ๆ รับผิดชอบ ตาม สาขา ของงาน อย่าง แน่ชัด นอกจากนี้ ในแต่ละ กระทรวง ยัง มีการ แบ่ง แยกหน้าที่

การงานในหน่วยงานต่าง ๆ รับผิดชอบตามสาขาของงานอย่างแน่ชัด นอกจากนี้ในแต่ละ
 กระทรวงยังมีการแบ่งแยกหน้าที่รับผิดชอบในรายละเอียดลงไปอีก ซึ่งเป็นลักษณะที่สูงขึ้นของ
 การพัฒนาการเมือง เพราะเป็นเครื่องแสดงว่า มีโครงสร้างทางการเมืองที่แจ่มแจ้งไป
 ตามลักษณะเฉพาะของภารกิจซึ่งถ้าหากเกิดวิกฤติการณ์ขึ้นที่ใดที่หนึ่ง ก็จะไม่ส่งผล
 กระทบกระเทือนไปยังส่วนอื่น ๆ ของระบบมากนัก และระบบการเมืองที่พัฒนามาถึงขั้นนี้
 ก็อยู่ในวิสัยที่พอจะเข้าไปดำเนินการผ่อนปรนได้ ซึ่งก็หมายความว่า การพัฒนาการเมืองใน
 ขั้นนี้เป็นการเพิ่มหลักความสามารถ (CAPACITY) ของระบบการเมืองให้เพิ่มมาก
 ขึ้นนั่นเอง

กระบวนการพัฒนาการเมืองในสมัยรัชกาลที่ 5 ใ้ค้ำเนินมาแต่ต้นรัชสมัยของพระองค์
 และไ้ค้สศกหยุดลง เมื่อล้าเนินมาถึงขั้นตอนนี้ซึ่งก็เป็นการสิ้นสุดรัชกาลของพระองค์ ในรัชกาล
 ต่อมาก็ค้ำเนินการพัฒนาเมืองต่อไปในขั้นการสถาปนารัฐธรรมนูญเมืองใ้เป็นระบบ
 ยอดที่ใ้เป็นอิสระ หรือการที่ประชาชนเขามีส่วนร่วมทางการเมืองแต่อย่างใ้ไ้ ทั้งนี้ใ้เป็นเพราะ
 การพัฒนาการเมืองในระบบราชาธิปไตยมีขีดจำกัดใ้ในการพัฒนา กล่าวคือใ้ไม่ใ้ถือต่อการสร้าง
 สถาปนารัฐธรรมนูญเมืองใ้จะแบ่งเบาพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ และการมีส่วนร่วม
 ทางการเมืองของประชาชน แต่ค้ังใ้กล่าวมาแลวว่าการขยายตัวทางสังคมค้ำเนินไปอย่าง
 ไม่หยุดยั้งตามอัตราส่วนความเจริญก้าวหน้าทางเทคนิควิทยาการสมัยใหม่ ค้ังนั้นเมื่อสังคมใ้มีความ
 ตองการใ้เขามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น แต่ระบบการเมืองแบบราชาธิปไตยใ้ไม่อาจสนอง
 ตอบใ้ได้ การเมืองระบบใ้จึงตองสลายตัวลงใ้ในเวลาต่อมา

ลักษณะของการพัฒนาการเมืองไทยสมัยรัชกาลที่ 5: พอจะสรุปได้ว่าแนวพระราชดำริทางการเมืองเมืองคานหนึ่งทรงมีพระราชนิยมที่จะปลดปล่อยไพร่บ้านพลเมืองให้มีความเป็นอิสระในการเข้ามามีส่วนรวมในสังคมไทยในฐานะพลเมืองอย่างแท้จริง การเลิกไพร่ เลิกทาส การขยายการศึกษา และพระบรมราโชบายสร้างคนรุ่นใหม่ เหล่านี้เป็นพระราชดำรินในส่วนที่เป็กรฐานของสังคมไทยให้กว้างขึ้น แต่อีกคานหนึ่งพระพิช เจ้าหลวงทรงมีพระราชดำรินในเชิงปฏิบัตินิยม (PRAGMATIST) คือทรงมุ่งมองแก่สภาพและผลต่าง ๆ เฉพาะในยุคสมัยของพระองค์ท่านเท่านั้น แนวพระราชดำรินในส่วนนี้จะเห็นได้จากพระบรมราโชบายที่มีผลเป็นก้ารรวมอำนาจทางการเมืองมาไว้ที่สถาบันพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ แต่พระองค์ท่านไม่สนับสนุนระบบการเมืองแบบรัฐสภาในยุคสมัยนั้น เพราะทรงเห็นว่าประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่ตื่นตัวพอที่จะคุ้มครองผลประโยชน์ของตนเอง ความขงนกันนี้ว่าถูกตอง เฉพาะในรัชสมัยของพระองค์ท่านโดยแท้

ถ้าพิจารณาจากเหตุการณ์ในยุคสมัยต่อมา ก็อาจเห็นได้ว่าพระราชดำรินทั้งสองคานมีลักษณะเชิงขัดแย้งกันอยู่ เพราะแนวความคิดและลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองซึ่งเริ่มขึ้นในสมัยนั้น ก่อให้เกิดปัญหาในทางการเมืองรูปแบบใหม่ กล่าวคือ การปฏิรูปในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมซึ่งมีผลเป็นการขยายผลประโยชน์ต่าง ๆ ในสังคมออกไปทุกที่ แต่ศูนย์ของระบบการเมืองกลับมารวมอยู่ที่สถาบันพระมหากษัตริย์ ฐานของอำนาจทางการเมืองจึงแคบเข้า อำนาจที่ปราศจากฐานให้เหมาะ กับผลประโยชน์ของสังคม ย่อมเป็นอันทรยศต่อเสถียรภาพของระบบการเมืองนั้นเอง แต่ปัญหาทางการเมืองดังกล่าวก็มีใ้พระราชภาระของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่เป็นปัญหาที่พระมหากษัตริย์ในรัชกาลต่อมาจะตองทรงแก้ไขเปลี่ยนแปลงให้เหมาะ สมกับกาลสมัยอีกชั้นหนึ่ง แต่ก็ไม่ปรากฏว่ามีก้ารสังสถาบันทางการเมืองใด ๆ ขึ้นในอันที่จะขยายฐานทางการเมืองให้กว้างขวางออกไป ฐานทางการเมืองจึงขึ้นอยู่กับพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ซึ่ง เป็นฐานที่แคบยอมไม่มีความสามารถที่จะรับสถานการณ์ใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นทั้งจากภายในและภายนอกประเทศได้ ระบบการเมืองแบบราชาธิปไตยของไทยจึงตองสลายตัวลงในการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475.